

KAMUSAL ALANDA SANAT UYGULAMALARINA BİR ÖRNEK: MURAL İSTANBUL AN EXAMPLE OF ART APPLICATIONS ON PUBLIC SPACE: MURAL ISTANBUL

Ertan TOY*
Eren GÖRGÜLÜ**

Öz

Günümüzde bireyin toplum içerisinde varoluşu toplumsal hayat açısından bakıldığında kentler içerisindeki kamusal mekânlar çok önemli bir yere sahiptir. Toplumların, kentlerin ve bireylerin yaşam kalitesi düzeyinin belirleyicisi rolüne sahip olan kamusal mekânların estetik düzeyini oluşturan içerik bu belirleyicilik sayesinde oluşmaktadır. Üretim, tüketim ve tasarım süreçleri, bireyin varlığını gösterdiği, iktidar çatışmalarının yapıldığı, gündelik yaşam biçiminin merkezinde yer aldığı kamusal mekânları doğrudan etkilemektedir. Sanat, kamusal alanda yer bulduğu derecede bireyin ve toplumların bu alan ile ilişkisi ve etkileşiminde bağımsız bir şekilde yaşamaktadır. Kamusal alanlarda yer alan sanat eylemleri mekân, içerik, oluşum ve üretim perspektifinden bakıldığında dikkate alınmayı gerektirmektedir. Özgür bireyin mekânı kamusal alanlar birçok sanatsal hareketi kendi içerisinde üretmektedir. Kamusal alan içerisinde yer alan duvarlar; içinde bulunduğu sisteme hizmet ettiği kadar birçok görüşün karşısında bireysel, toplumsal mücadelelerin veya sanatsal eylemlerin gösterildiği bir araç olmaktadır. Karşı kültürün kendini ifade etme biçimi olarak karşımıza çıkan grafitiler, birbirinden farklı projeler ile gündeme gelmektedir. Kadıköy Belediyesi tarafından düzenlenen Mural İstanbul Festivali projesi de bunlardan biridir. 2012 yılında başlayan bu proje kapsamında İstanbul'un Kadıköy ilçesinde bulunan bazı yapılara mural sanatçıları tarafından uygulamalar yapılmaktadır. Bu çalışmada; kamusal alan içerisinde oluşturulan eserlerin anlamının değerlendirilmesi amacıyla festival kapsamında üretilen mural çalışmaları incelenerek, bu eserlerin kamusal alanla olan ilişkileri ve katkıları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Kamusal Sanat, Mural Sanatı, İstanbul, Sokak Sanatı, Grafiti.

Abstract

Nowadays, when the individual's existence in the society is viewed from the social life point of view, for his reason the public spaces in the cities have a very important place. The content that constitutes the aesthetic level of public spaces, which have a determinant role in the level of quality of life of communities, cities and individuals, is formed by this determination. The processes of production, consumption and design directly affect the public spaces in which the individual demonstrates its existence and where the conflict of power takes place, at the center of everyday life. When art finds public space, art and society live independently in relation to and interaction with this space. The art actions involved in public spaces need to be taken into consideration when looking at from the perspective of space, content, formation and production. The public space of the free individual produces many artistic movements within itself. The walls in the public space; it is a means by which individual, social struggles, or artistic actions are shown in the face of many opinions as much as it serves the system in which it is located. The opposing cultures, as the form of self-expression, are coming up with different projects. The project of Mural İstanbul Festival organized by Kadıköy Municipality is one of them. This project, which started in 2012, is being carried out by some mural artists who are produces artworks in Kadıköy district of İstanbul. In this study; mural artworks produced within the scope of the festival were examined in order to evaluate the meaning of the works created in the public spaces and the relations and contributions of these works to the public space were examined.

Keywords: Public Space, Public Art, Mural Art, İstanbul, Street Art, Graffiti.

1. KAMUSAL ALAN VE SANAT İLİŞKİSİ

Kamusal sanat toplum ile kurulan ilişkiler bağlamında birçok tanımlamayı (müdahaleci, katılımcı, proje temelli vb. gibi) içerisinde barındırmaktadır. Kendisinden daha önceki sanatsal ifadeler ile karşılaştırıldığında farklı olarak; sanatçı ve izleyici arasındaki ilişkileri, mekana bakış açılarını ve buna bağlı olarak sanat yapının oluşum sürecini etkileyen ve geliştiren bir sanatsal üretim alanı olarak etkisini gün geçtikçe arttırmaktadır. Temel olarak bina cepheleri, caddeler, sokaklar, kamusal yapıların ortak kullanım alanları içerisinde icra edilen sanat işi olarak görülebilir. Geleneksel ifade biçimlerinden ayrı olarak sokağa çıkıp izleyicisiyle ilişki içerisinde olan sanat anlamına gelmektedir.

Sokaklar kamusal alanın ayrılmaz bir parçası olarak, kentler için önemli bir temsil, iletişim, performans ve sergileme alanı olarak görülmektedir. Yaşadığı yerden ayrıldığı andan itibaren özel alanından ayrılan izleyici, sokağa inerek kamuya dahil olmaktadır. Birey yaşadığı alan olan kent ile iletişimini sokakta toplumsallaşarak elde etmektedir. Kamusal alanlar ev dışında kalan, aile dışındaki bireyler ile karşılaşılabilir, sosyalleşmeye ve etkileşime zemin hazırlayan merkezi alanlardır. Bu alanlar kent

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, ertantoy@hotmail.com.

** Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Lüleburgaz Meslek Yüksekokulu, erengorgulu@gmail.com.

dinamiğinin ve kültürünün yansımaları olarak da görülebilir. Ayrıca birlikte mücadelenin ve dayanışmanın da verildiği yer olarak görülür. Bireyin kendini ifade etme, katılım ve iletişim çeşitliliğinin olduğu yer olan kamusal alan, paylaşımının ve yaşamın olduğu alanlardır. Kültürün ve kent dinamiğinin bir parçası olan kamusal alan, tarihsel gelişim ve kavramsal içerik ile birlikte ele alınmalıdır. Bu tarihsel gelişim içerisinde sürekli gelişen kent kendi içerisinde birçok değişikliğe uğramaktadır. Bu değişiklikler içerisinde kamusal alanın sanat ile olan etkileşimi her geçen gün artmaktadır. Erdoğan (2009) bu durumu şöyle açıklar;

“Günümüzde ise sanat kavramı; bireyden çıkıp dışarıya yayılan bir yol izleyen başlı başına bir ifade biçimi olduğundan; kamusal olması ve toplumla paylaşılması olağandır. Kişinin veya kişilerin kendisini ifade etmek amacı ile başlayan, sanatın formlarından birini araç olarak kullanan ve sonucunda toplumsal bir paylaşımına açık olan çalışmalar, bugün sanat olarak tanımlanabilmektedir. Toplumsal çatışmaların ifade edilmesi vasfını taşır. Bu da sanatın gücünü başkaldırı ve karşı çıkıştan almasını sağlamaktadır. Kültürel kimliğin izlerini gösteren ve sonsuz çeşitliliğe sahip sanat eyleminin kamusal mekanlarda yer alması önemli ve toplumsal ilerleme için etkilidir” (s. 24).

Hem insanların hem de sanatın ortak alanlarından biri olan sokaklar, yasal veya yasa dışı yollarla üretim yapan sanatçıların yönünü belirlemede öncü olmuşlardır. Çalışmalarını sokaklarda gerçekleştiren sanatçılar yapmış oldukları işlerini kimseden izin alamadan veya yasal izin ile gerçekleştirebilirler. Düzenli bir yapı sunan sokaklar kentin vazgeçilmez bir unsuru olmalarının yanı sıra sanatçıların sanatsal faaliyetlerini gerçekleştirmek için en uygun alanlardır. Sanatçı eserlerini ürettiği alan ile bağı bulunmaktadır. Bu bağ sanatçının sokak araları ile arasında gerçekleşen etki ile birlikte gelişir ve hayat bulur. Sokak ve sanat kavramları artık iç içe birbirini bütünleyen birer yapıya bürünmüşlerdir. Bu yapı ile iletişimin ve etkileşimin en çok yaşandığı sokaktaki sanat etkinlikleri, toplumun kalbinin attığı kamusal alanlarda kendisini göstermektedir.

Günümüzde insanların bir arada sosyalleştiği alanlar genel olarak kamusal, sosyal ve eylem platformu olarak görülmeye başlanmıştır. Kamusal sanat içerisinde yer alan mekan ve sanat arasında bağlantılar oluşturulmuştur. Sanatın kamusal alanda bilinç bir şekilde yapılandırılması ile birlikte bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların git gide arttığı görülebilir. Sanatın kamusal alan içerisinde insan yaşamını değiştirdiği ve etkilediği koşullar içerisinde günümüz sanatçıları eserlerini üretirken belli kurallara bağlı kalmadan özgürce yeni ifade biçimlerini kullanmaktadırlar. Bu ifade biçimlerini farklı açılardan ele aldığımızda Görgülü(2017) şu şekilde tanımlarken;

“Kamusal sanat, insanların yaşadığı alan ile ilgili değerlerin korunması ve bu değerlerin daha da ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Kamusal sanat, kamusal alanda bireyler arasındaki bağı olumlu bir etki yaratacak şekilde hem düzenlemektedir hem de bireyler arasında farklı bir eylem olarak gerçekleşmektedir. Toplum içerisinde bireyin hayatını devam ettirdiği kamuya açık alanlar aynı zamanda bireyin daha zevkli bir şekilde mekânı deneyimlemesini sağlamaktadır. Sokaktaki izleyici ile sanatçının etkileşmesi sağlanırken, izleyicileri etrafta olup bitenleri farkına varmaya teşvik etmektedir. Kamusal sanat insanların birbirleri ile olan diyalogu, farkındalığı ve bu alan içerisinde yapılan sanat hareketlerinin değerini daha ileriye taşımaktadır” (s. 182).

Yapılan çalışmaların izleyiciyi rastlantısal olarak sardığını düşündüğümüzde izleyiciye yeni bir davet gibi gelmektedir. Sanatçı, eser ve izleyici arasında gerçekleşen etkileşim bu sayede kendini göstermiş bulunmaktadır. Sanatçıların artık eserleri belirli bir kaide de ve belirli bir yerde eser üretme biçimi daha farklı bir platforma taşınmıştır. Bu da sanatçının kendini kamusal alan içerisinde özgürce ifade edebileceği ve bu bağlamda işler ürettiğini göstermektedir. Bu konuyu Tanyıldızı (2016) ise şöyle tanımlamaktadır;

“Bugün artık sanat, mimari ve tasarım alanlarındaki melezleşme mekâna özgü sanatı yeni bir platforma taşımıştır. Farklı araçları bir arada kullanarak melez yapıda çalışmalar ortaya koyan yeni nesil sanatçılar, sanat ve yaşam ilişkisine dair çok yönlü sonuçlar ortaya koymakta, galeri ve müzeler dışındaki kamusal alanda da, izleyicinin sanat eseri ile aktif biçimde bir aradallığını sağlayan çalışmaları ile mekân kavramına yeni açılımlar sağlamaktadırlar. Artık, kütüphanelerden spor komplekslerine, hava alanlarından opera binalarına, bankalardan restoranlara kadar pek çok mekân, sanatçıların çalışma alanları haline gelmiştir. Kısacası, mekâna özgü sanat, hem kavramsal hem biçimsel hem de kurumsal açıdan 1950’lerden günümüze dek evrimleşerek bugünkü yeni halini almıştır” (s. 76).

Kent alanına yapılacak müdahalenin her şeyden önce tüm izleyicilere karşı verilecek etik bir sorumluluk olduğuyla beraber, birçok faktör bu çerçevede değerlendirilmelidir. Sosyal yaşam içerisinde iletişim alanları fiziksel olarak kısıtlı, işlevsellik öncelikli kent alanı içerisinde sanat; izleyicinin nefes almasını sağlamakla beraber, kentte yaşayan insanların güncel sanat formunu da yakalamasını sağlayacaktır. Kamusal alanlarda düzenlenecek sanatsal uygulamaların doğru ve etkin bir şekilde

tanımlanması önemli bir konu haline gelmiştir. Kamusal sanat projeleri daha çok mekânlara yapılan heykel yerleştirme projeleri olarak algılanmaktadır. Bu yanılgıdan ayrı olarak sanat; birçok farklı şekilde (grafiti, poster, video ve bilgisayar işleri, heykel vb.) karşımıza çıkabilir.

“Sokak sanatı formları muazzam bir çeşitlilik barındırmakla birlikte, her bir pratikte gördüğümüz bazı ortak özellikler vardır. Bunların başlıcası kısa ömürlü olmalarıdır. Çoğu zaman şablonlar, posterler, sloganlar kentsel mekânın yüzeylerine kat kat defalarca yazılır; ama altta kalan katmanın izleri tam olarak silinmez, belli belirsiz bile olsa varlığını sürdürür. Sokak sanatının diyalojik niteliğine dikkat çeken Irvine’in söylediği gibi, iş ortaya koymaya yönelik her eylem, onu sokak bağlamı içinde her ifade ediş bir cevap, bir karşılıktır; her bir iş kendinden öncekilerle ilişkilendirir. Bu ilişkilendirme, kentin kamusal görsel yüzeyine ilişkin sürüp giden bir tartışmadır. Bu nedenle kentin kendisi, yeni kayıtlara açık, yaşayan, tarihsel bir palimpsest gibidir; duvarda oluşan katmanlar zamanın katmanlarına dönüşür ve kentin hafızasını oluşturur” (Taş, 2015:87).

Her ne kadar kısa ömürlü olarak nitelendirilen ve geçicilik üzerine kurulu işlerinde kamusal sanat içerisinde yer aldığı bilinmelidir. Sokaklarda caddelerde yapılan işler zamanla kendiliğinden kaybolacaklardır (müdahale, doğal sebepler vs. gibi). Ancak üretilen işler yapılan dönemine ait kayıtlar sayesinde hatırlanabilecektir. Bunun yanı sıra kamusal alanda oluşum sürecinden yok oluş sürecine kadar yaşadığı alana etkisini bırakacaktır.

Sanat oluşumları ‘içeri girilebildiği’ alanlar haline dönüştükçe gündelik yaşamdan izler taşıyan sokak, kentin kültürel bir projesine dönüşmek için malzeme edilmekte ve aynı zamanda kendisi de sanat malzemesi haline dönüşmektedir. Guy Debart’ın gösteri toplumu haline geldiğini söylediği kültür; gösteri toplumunun en ünlü metası haline gelmiş durumdadır (Debord, 2016). Aynı zamanda kentin kamusal roller içerisindeki yeri düşünüldüğünde Sennett (2016) şöyle söylemektedir;

“Neden-sonuç, etki-tepki vb. kavramlar kamusal yaşam ile sahne sanatları arasındaki ilişkiyi anlatmak için yetersiz kalsalar da, sahne ve sokak arasında mantıksal bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi dört bölümde ele alabiliriz: İlk olarak tiyatroyun genelde toplum ile değil, çok özel bir toplum türüyle, yani büyük şehirlerle ortak bir meselesi vardır. Seyirci meselesidir bu; özgül olarak, yabancılardan oluşan bir ortamda bir kişinin kendi görüntüsünü nasıl inandırıcı kılacağı meselesi. İkincisi, bir şehirde yabancılar karşısında görünüşleri inanılır kılmanın kuralları ortaya çıkabilir ki, bu kurallar o dönemde sahneye verilen tepkileri düzenleyen kurallarla bir içerik sürekliliği taşır. Böylece seyirci her iki alanda da ortak bir rol oynayabilir. Üçüncü olarak, ortak bir seyirci meselesi ortak bir inanırılık kodu yoluyla çözebildiği oranda bir kamusal coğrafya yaratılır. Bu, iki kamusal ölçütüne göre olur: Yakın çevreler ve kişisel bağlar dışındaki dünya bilinçli olarak tanımlanmış hale gelir ve yabancı gruplar arasında davranışlar rahatlar. Dördüncüsü, bu kamusal coğrafya var olduğu ölçüde, toplumsal ifade her bir benlik için mevcut ve somut olan duygunun öteki insanlara yeniden takdimi olarak değil, kendi içlerinde ve kendiliklerinden anlamlı olan duyguların başkalarına takdimi olarak anlaşılacaktır” (s. 60).

Kamusal alanda yapılan sanat eylemi şehirlerin birçok noktasında bulunan müzeler veya sanat galerilerinde sergilenen eserlerden ayrı olarak üretildiği için mekâna has özelliğe sahiptir ve kendisini izleyen birey ile etkileşime geçince kendi içerisinde bir bütün oluşturmaktadır. Topluma açık kamusal mekanlar bir çok sanatsal üretimin aktif olarak gerçekleştiği alanlardır. Bu sayede gelişen mekanlar içerisinde gelişen sanat, Klasik sergileme gelenekleri ve alışlagelmiş sanat uygulamalarından farklı olarak gerçekleştirilmektedir. Kamusal sanat içerisindeki etkinlikler gün geçtikçe daha çok insana ulaşır hale gelmiştir.

2. GRAFİTİ VE MURAL

Grafiti kelime olarak çizmek, karalamak anlamına gelen İtalyanca ‘graffito’ sözcüğünün çoğul formudur. Grafiti sözcüğü hem dilbilimsel hem de içerik açısından duvar resmi olan ‘sgraffito’ sözcüğü ile ilişkilidir. Sözcüğün yaygın İngilizce kullanımı halka açık herhangi bir alandaki yazıları (resmi olarak onaylanmamış ve büyük ölçüde istenmeyen) içerecek şekilde evrilmiştir. Günümüzde ise grafiti herhangi bir yüzey üzerinde yazan kişinin motivasyonunun ne olduğunun önemli olmadığı herhangi bir duvar yazısı, resim, sembol veya işaretleme anlamında kullanılmaktadır (Gadsby, 1995). Günümüzde; “resim çizerek verilen mesaj, iz bırakma, karalama” anlamında kullanılan grafiti sözcüğü, özellikle etnik ve kültürel kökenli grupların yoğun olarak bulunduğu kentlerde; mesaj verme amacı taşıyan, politik içeriği olan, mümkün olduğunca çok kişiye ulaşacak yerlerde herkesin görebileceği şekilde yazılan, parafklar, bireysel sloganlar ya da cümlelerin formlar aracılığıyla çoğunlukla duvar, kaldırım gibi yüzeylere aktarılmasıdır (Erdoğan, 2009: 34).

Grafiti kendi içerisinde farklı biçimsel türlere ayrılmıştır. Stencil, Tag, *Mural* gibi uygulamalar grafitinin bilinen türleri arasında yer almaktadır. Çalışmanın gerçekleştirme biçimi ne olursa olsun (duvarın yasal ve yasa dışı kullanımı, sanatçının kimliği, uygulanan teknik, çalışmanın gerçekleştirildiği alan, içerik vb.) grafiti duvarları kullanan bir ifade aracı olarak topluma açık sergiler gerçekleştirir. *Mural*, grafiti uygulamalarının içerisinde süreci daha kapsamlı ve uygulanacak alanın sahibinin bilgisi dahilinde yapılan bir çalışmadır. *Mural* çalışmaların yapıldığı alan göz önüne alındığında diğer çalışmalara göre daha büyük yüzeyleri kapsar. Süreç daha uzun olduğundan katılımcı bir etkinlik şeklinde devam edebilir. Daha çok binaların yüzeylerine izin dahilinde yapıldığı düşünüldüğünde diğer grafiti çalışmalarından farklı olduğu görülebilir. Duvarlara resim yapma geleneği ilk insanların mağara duvarlarına resim yaptığı dönemde başlasa da, bugünkü tanımıyla grafiti duvarlara isim yazılması (tagging) ile ortaya çıkmıştır. Diğer bir grafiti türü olan Stencil ise bilgisayar ortamında tasarlanan görsellerin kalıplarının hazırlanması ve duvara yapıştırılıp sprey ile boyanması sonucu oluşmaktadır. Stencil denildiğinde ilk akla gelen dünyaca ünlü grafiti sanatçısı Banksy'dir. Sanatçı;

"1974 yılında İngiltere'nin Bristol şehrinde doğan 'Banksy', küçük yaşta kasaplık eğitimi aldı ve çeşitli işlerde çalıştı. Daha sonra sokak sanatına yöneldi. Stencil grafiti'nin öncüleri arasında yer aldı. Yaptığı uygulamalara gerilla sanat adını veren 'Banksy' Amerika İngiltere İsrail ve birçok ülkede stencil grafiti uygulamaları yaptı. 'Banksy' kapitalizm karşıtı çalışmaları ile milyonlarca insana ulaştı. 'Banksy', savaş karşıtlığı ve hayvan haklarına yönelik sosyolojik ve siyasal örgütlü mizansenleri radikal biçimde duvarlara resmetmektedir. 'Banksy' legal sergilere gerilla müdahaleler yapmıştır ve bu eylemlerini yetkililere telefonla bildirmiştir" (Güneş, 2009:13).

Etkili ve çarpıcı görselliği ile bilinen Banksy, Stencil türünü en yoğun kullanan ve sanatçılardan biridir. Dünyanın iletişim yapısını, bireylerin içerisinde olduğu sorunlara yaklaşımı yasal veya yasadışı olarak çalışmalarına yansıtmıştır. Ayrıca sanatçı dünya üzerinde şekillenen olaylara duyarlı bir duruş sergilemektedir. Gerçekleştirmiş olduğu eserler tamamen sokak ile birlikte yaşar. Sokağın sanat ile birlikte bir bütün oluşturduğu görülebilir. "Ne var ki sanat, yaşamdaki önemini yitirince kaçınılmaz olarak sokağa yönelir. Yaşamda kendine yeni bir yer bulma ihtiyacı duyar, canlı sokak da, Sürrealistlerin savunduğu gibi, sanatın aradığı o yerdir (Kuspit, 2014:153)". Kuspit'in de bahsettiği gibi sokaklar canlıdır. İnsanlar burada sosyalleşir ve birbirleriyle iletişim halindedirler. Bu ilişkiyi de Gürbilek (2016:59) şöyle tanımlar; "Aynı şekilde sokakta da insanlar, kişisel tarihlerini, kişisel duygularını açıklamadan da hatta tamda bu yüzden başkalarıyla, yabancılarla ilişki kurabilirler". Bu ilişki çerçevesini belirleyen kişi sanatçıda olabilir. İzleyiciyi eserin bir parçası yapmaya, onu konuya dahil etmeye çalışan günümüz sanatçısı, kamusal alan içerisinde gerçekleşen sanatsal çalışmalara doğrudan katılımı sağlamaktadır.

"Her durumda kamusal alanda sanat pratiği bir şekilde izleyicinin dışarıdan içeriye katılımını sağlayarak, bütün olanın bir parçası olmaya, bir ilişkinin içine girmeye davet etmektedir. Bu ilişki, sanatçının koyduğu kurallarla olabileceği gibi, sanatçının öncülük ettiği toplumsallık anlarıyla gerçekleşen çok farklı ilişki biçimleriyle farklı düzeylerde de kurulabilmektedir. Bu anlamda günümüzün en popüler sokak sanatçılarından biri olan Banksy çoğunlukla ötekiyle olan ilişkiyi altkültür sempatisi üzerinden kurarak, işleriyle izleyici için kamu duvarlarını özgürce kullanabileceği imkânlar yaratan ve onları üretime davet eden sanatçılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır" (Selvi, 2017:2221).

Kamu duvarlarını, sokakları, caddeleri bir tuval gibi kullanan günümüz grafiti sanatçıları, daha uzun bir süreç gerektiren *mural* çalışmalarını da aktif olarak gerçekleştirmektedirler. *Mural*, grafitiden farklı olarak doğrudan duvarlara, tavanlara veya büyük yüzeylere uygulanarak oluşturulan bir çalışmadır. Alanın büyük oluşundan dolayı çalışmanın yapılabilmesi için daha fazla zamana ihtiyaç duyulmaktadır. *Mural* çalışmaları genellikle mimari unsurlara göre şekillenen bir yapıdadır. *Mural*, son yıllarda gerek şehirlerde gerekse kamusal alanlarda en çok tercih edilen çalışmaları şekillendiren bir yapıdadır. Kendi içerisinde birçok konuyu ve çalışmayı barındırabilirler. Gerek kentsel dönüşüm gerekse dış cephe düzenleme projeleri içerisinde yer alan *mural* çalışmaları, estetik, görsel olarak çekici ve yaratıcı etkiler sunmaktadır. Bu kapsam içerisinde gerçekleştirilen eserler ister kültürel olsun ister sosyal, duvar üzerindeki sanat çalışmaları farklı tür ve temalar ile şekillenebilir. Günümüz sokak sanatı ve grafiti perspektifinden baktığımızda bu çalışmaların birbiri içerisinde etkileşimli olarak yapıldığını görülür. Sokak sanatı ve grafiti farklı sanatsal akımlar olsalar da, her ikisi de temel olarak aynı hedef ve kaygıdadırlar. Günlük hayatımızın içinde grafik öğeler ve sokak sanatı, gözümüze ilişen onlarca reklam tabelası arasında bize göz kırpan yaratıcı, anlamlı ve eleştirel lekelerdir. Bu anlamda, sanatın tarihsel dönüşümünü John Berger (2006) sanat seyircisi üzerinden şu şekilde analiz eder;

“Görsel sanatlar her zaman belli bir koruyucu kabuk içinde var olagelmışlerdir; başlangıçta bu kabuk gizemli ya da kutsal bir şeydi. Bu kabuğun bir de maddesel yanı vardı: bu, yapıtın içine oturtulması ya da içinde saklanması için yapılan yer, mağara, binaydı. Başta (ayın) yaşantısı olan sanat yaşantısı, yaşamın geri kalan şeylerinden ayrıldı - bu da sanatı amaca göre kullanabilmek için yapıldı. Sonra sanatın sarıldığı koruyucu kabuk toplumsal bir şey oldu. Yönetici sınıfların kültürüne girdi. Bu arada bu sınıfın yaşadığı saray ve evlerin içinde insanlardan ayrıldı, koparıldı. Bütün bunlar sırasında sanatın yetkisi, koruyucu kabuğun taşıdığı özel yetkeden ayrılamaz oldu” (s. 32).

Kamusal alanın sahne ve sokak arasındaki ilişkisi bağlamında, sanatçıların duygularını öteki insanlara takdimi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu takdim sokaklarda gerçekleştiğinde karşımıza farklı bir kavram ortaya çıkmaktadır. Konu sokak sanatı olduğunda sanatçıların eserlerini yaptıkları yüzeyler kamuya veya kişiye özel alanlar olması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu durum illegal olarak yapılan çalışmalarını da içine almaktadır. Grafiti, sokak sanatını da kapsayan bu durum vandalizm kavramı ile ilişkilendirilir.

Grafitinin vandalizm ile ilişkisi bağlamında birtakım tanımlamalar bulunmaktadır. Buna göre; yasal olarak yapılan grafiti çalışmaları teknik anlamda sanat olarak kabul görmektedir; aksi durumda yapılan eserler ise illegal olmalarından ötürü vandallık olarak nitelendirilebilmektedir. Kamusal sanat çerçevesinde şekillenmesinden ve kamusal bir sanat olarak grafiti ile ilişkilendirilen vandalizm; illegal kamusal sanat olarak karşımıza çıkmaktadır (Kızıllan, 2015).

“Çoğu grafiti sanatçısı Vandalizm formlarını deneyimleyerek tecrübe kazandıklarını belirtirken, bazıları ise sanatlarının özel ya da kamu alanlarını tehdit ettiğini düşünmemekte, grafiti sanatını toplumdaki güçsüz kesimini sesini duyurma aracı olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Diğer yandan grafiti sanatının kullanılan takma adlarla bireyin kimliğini geliştirme ve güzelleştirme çabası içinde olduğunu ya da grafiti sanatının basit bir Vandalizm olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır” (Hughes, 2009: 5).

Şehirlerde öncelikle Vandalizm ile birlikte anılmaya başlayan grafiti, daha sonraki süreçlerde özellikle Banksy gibi sanatçılar sayesinde grafiti sanatı, izleyiciler tarafından yeni bir deneyime davet olarak algılanmaktadır. Bu deneyimi sağlayan günümüz sanatçıları artık şehirleri bir tuval bir çalışma alanı gördüklerinden dolayı daha fazla eser ortaya çıkmaktadır. Bu eserlerde izleyiciyi kendisine doğru çekmektedir.

“Günümüz sanatı, modern ile post-modern, biçim ile içerik, soyut ile somut, estetik ile kitch gibi zıt kimlik tanımlamalarının hepsine eş zamanlı ve eş büyüklükte yaşam alanı sağlayan, çok kimlikli bir bünyedir. Bu bünye içinde yer alan bireylerin yani sanatçıların da kendilerine doğrusal bir işleyiş rotası çizmekte zorlanacakları ve bu nedenle kendileri için çok ayaklı, geniş yüzeyli kavramsal zeminler oluşturmaya gayret göstermeleri çağın gereği olarak gözükmektedir” (Oğuz, 2015:78).

Bu alan içerisinde sanatçılar eserleriyle izleyiciyi çalışma içine çekmektedirler. Eser ile bir bütün oluşturan ve ona değerler katan izleyici artık daha aktif bir rol üstlenmektedir. Burada seyirci esere hayat vermesi gereken en önemli unsurdur. Her bir izleyici için sonsuz olasılıkla esere yeni anlamlar yüklemekle birlikte eserin yapım sürecinde aktif olarak rol alabilir.

İzleyiciler ve sanatçıların birbirleriyle olan ilişkisi bağlamında sanat içerisindeki ilişkilerin ve gerçekleştirilen etkinliklerin sanat eseri olarak değerlendirildiği örnekleri sunan Nicolas Bourriaud bu bağlantıları 1998 yılında yayınladığı *İlişkisel Estetik* adlı kitabında *karşılıklı eylem, aradalık, ilişkisellik* kavramları üzerinde değerlendirir. Özellikle 1990’lı yıllarda sanatçıların yapmış oldukları işlerini geleneksel kalıplardan ayrılarak ortaya koyduklarını ifade etmektedir. Bourriaud (2005:10-11) şöyle söylemektedir; “Karşılıklı eylemliliği içine alan yapıtlar aslında keskin bir biçimde modern söylemden ayrılır. (...) çağımız insanı uzlaşma, ilişki kurma ve ortak var olmalar üzerine kafa yormakta ve olası ilişki alanları keşfetmeye çalışmaktadır.” Bunun yanı sıra sanat tarihi içerisinde uzun süreli ve genellikle değişken rolleriyle topluluk tarafından gerçekleştirilen katılımcı veya işbirlikçi sanat uygulamalarında yeni arayışları Orpana (2013) şu şekilde tanımlamaktadır;

Nicholas Bourriaud’un “ilişkili sanat” teorisi, Suzanne Lacy’nin “yeni tür halk sanatı” yazısı ve Grant Kester’in “diyalogsal sanat” kavramı de dahil olmak üzere katılım temelli sanat formları akımını açıklamak üzere çeşitli bilimsel yaklaşımlar ortaya konmuştur. Dahası birçok akademisyen, Walter Benjamin, The Situationist International, Paulo Freire, Deleuze and Gutarri ve Hakim Bey ve Foucault, Derrida, Agamben, Badiou ve Ranciere gibi teorisyenler de dahil olmak üzere sayısız teorisyenin katılımlı sanat uygulamalarını açıklamaya yönelik teorilerine atıfta bulunmuşlardır. 1990’lar sonrası katılımlı sanat, çeşitli katılımlı sanat uygulamasının farklı hedeflerini, değerlerini ve sonuçlarını anlama ve bu projelere yönelik en etkili eleştirel ve önemli yaklaşımları belirleme

çabaları üzerine sanat ve hümaniter bilimler alanlarında bilimsel araştırmalar içerisinde hararetli şekilde tartışılmıştır. Bilim insanları özellikle katılımlı projelerin geleneksel (modernist) sanatçı ve sanat objesi kavramlarını nasıl zorladıkları ve sosyal bağlı sanatın etik ve estetiği hakkında önemli soruları nasıl ortaya çıkardıklarıyla ilgilenmişlerdir. Genel konuşursak, “katılımlı sanat” sosyal alan içerisinde yer bulan ve genellikle sosyal değişim heveslisi bir dizi sanat uygulamasına karşılık gelen geniş kapsamlı bir terim olarak ortaya çıkmıştır (s. 70).

Bireyler arasındaki ilişkilerin sanatın merkezine yerleştiğini ve tamamen yeni bir teori ile sanatsal bir üslup ortaya çıktığını söyleyen Bourriaud, sosyal ilişkilerin insanı ister istemez sanat platformuna taşıdığını dile getirir. Bourriaud’a göre böyle olmasının temelinde sanatın kaybolmaya başlamış olan insan ilişkilerini geliştirmesinde bir araç olarak hizmet edeceği düşüncesi vardır. Bu bağlamda 1990’lı yılların sanatçıları sanat yapıtı olarak toplumsal anları veya toplumsallığı ön planda tutan eserler oluşturmaya çalışmışlardır. Birlikte varlık gösterme olasılığı olarak niteleyebileceğimiz bu tür sanat çalışmaları, sanatın alışlagelmiş ifade biçimlerini değiştirmeye çalışmıştır. Bu yeni ifade biçimi daha önce yapılan sanat eserleri açıklayacak biçimde değil, ancak biraradalık, ilişkisellik ve karşılıklı eylem üzerinden bir okuma ile açıklanabilir. Sanat çerçevesindeki bu ilişkisellik güncel sanatın yeni bir arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. "Bu anlamda ilişkiel sanatın sunduğu fırsat, üniter bir kitle yanılmasına düşmeden insanları bir araya getirmesinde, 'öteki'yle ilişkinin barındırdığı olanakları irdeleyen şenkli, kolektif ve katılımcı projelere açık olmasında" yatmaktadır (Yardımcı, 2005:139). Kolektif, katılımcı projelere yönelik örnekler verecek olursak, kendini “*artist*” (sanatçı-activist) ve “*photographeur*” (fotoğrafçı-grafiti sanatçısı) olarak tanıtan dünyaca ünlü Fransız sanatçı JR’dır. Özellikle insanların sanat projesi olarak lanse ettiği “*Inside Out*” projesi dünyanın farklı yerlerinde birçok katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. İnsanlardan portrelerini belirli bir şekilde çekmelerini ve bu fotoğrafları yaşadıkları yerleşim yerine duvarlara yapıştırmalarını isteyen JR, biraradalık, ilişkisellik ve karşılıklı eylem kavramlarını portre fotoğrafları üzerinden yeniden şekillendirir. Şehirleri ve sokakları bir tuval gibi kullanan sanatçı, insanların portreleri kamusal alanlara yapıştırmasıyla tanınır. Ayrıca 25 Mayıs-27 Haziran 2016 yılında gerçekleştirdiği “*JR at the Louvre*” adlı projesi katılımlı ve kolektif projelere verilecek örneklerdendir. Louvre müzesinin önünde bulunan piramidi eski görünümüne getirecek şekilde fotoğraflarla kaplayan sanatçı, izleyicileri farklı bir yanılısma ile görüş açılarını değiştirmeyi başarmıştır. Grafiti ve birçok katılımlı sanat projeleriyle tanınan JR’ın ülkemizde de böyle bir çalışmaya imza atmıştır. İstanbul Tarlabası ve Balat’ta “*Şehrin Kırışıklıkları*” projesi kapsamında çarpıcı eserlere imza atan sanatçının çalışması daha sonra kimliği belirsiz kişiler tarafından üstü boyanarak silinmiştir.

Şekil 1: JR’ın İstanbul’da Yapmış Olduğu Çalışmanın Öncesi ve Sonrası, (JR, 2015)

Bu bağlamda sokak eylemi ile sanat arasında bir köprü görevi gören ve hem legal hem de illegal olma özelliği taşıyan grafiti, proje kapsamında birçok sanatçının eserlerini icra etme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Proje içerisinde ve Kadıköy Belediyesi tarafından düzenlenen etkinlik, planlı ve düzenlenmiş kenti eve dönüştüren, kamusal alanda kimlik gösteren ve yeniden tasarlamaya çalışan, kentsel dışavurumun bir sonucu olmuştur. Atıl durumda bulunan bina duvarlarını sınır tanımaz etkileşimin ve iletişiminin en çok yaşandığı alan olan sokaklar, toplumun kalbinin attığı en önemli yerlerdir. Pozitif etkilerin yanı sıra grafitinin ve sokak sanatının bünyesinde yasa dışı olandan yasal olmaya doğru bir sürecin işlediği görülebilir. Bizzat Kadıköy Belediyesi tarafından davet edilen yerli/yabancı birçok sanatçıların

duvar sanatlarını icra etmeleri için çağrılmışlardır. Yasal olma durumuyla birlikte kentsel dönüşüm projelerinin önemli bir faktörü haline gelen grafiti kamusal sanat biçimine ve Kadıköy Belediyesinin kentsel projesine hizmet etmektedir.

3. MURAL İSTANBUL FESTİVALİ PROJESİNİN İNCELENMESİ

Kadıköy Belediyesi tarafından yürütülen ve mahalle yenileme projesi kapsamında 2012 yılında başlayan, Kadıköy Yeldeğirmeni'nde bulunan birbirine yaslı birçok evin boş yönlerine ve bu evlerin bahçe duvarlarına yapılan grafitiler ile hareketlenmeye başlayan binaların cepheleri duvar boyama festivali Mural İstanbul ile bir ilki gerçekleştirmiştir. Yeldeğirmeni bölgesinde başlanan ilk çalışmalar, Kadıköy geneline yayılarak günümüze kadar birçok binaya uygulanmış ve her yıl düzenli olarak devam etmiştir. Festival kapsamında 21 yabancı, 13 yerli sanatçı olmak üzere toplamda 34 sanatçı katılmıştır. 2012'den 2017'e kadar yapılan çalışmaların tam olarak nerede ve hangi sanatçı tarafından yapıldığı yıllara göre şöyle sıralanmıştır;

Tablo 1: 2012'den 2017'ye Kadar Mural İstanbul Kapsamında Yapılan Çalışmalar Hakkındaki Detaylı Bilgiler

Tarih	Sanatçı	Sanatçının Ülkesi	Çalışmanın Bulunduğu Adres
2012	Pixel Pancho	İtalya	Osmanağa Mah. Nüşetefendi Sok. No:37
	Pixel Pancho	İtalya	Rasimpaşa Mah. İzzettin Sok. No:12 (Kentsel Dönüşüm)
	Claudio Ethos	Brezilya	Rasimpaşa Mah. Karakolhane Cad. No:63
	Dome	Almanya	Rasimpaşa Mah. Tayyareci Sami Sok. No:10
	Amose	Fransa	Rasimpaşa Mah. Kırmızıkuşak Sok. No:12
2013	Captain Borderlain-Dabtar	Almanya	Rasimpaşa Mah. Kırkahvesi Sok. No:26
	Captain Borderlain - B. Shanti	Almanya	Rasimpaşa Mah. Kırkahvesi Sok. No:24
	Fu, Lakormis, Wicx, Esk Reyn	Türkiye	Rasimpaşa Mah. Mühendis Sarı Ali Sok. (Yenilendi)
	Rad, Canavar, Cins	Türkiye	Rasimpaşa Mah. Karakolhane Cad. No:102
	Freddy Sam	Güney Afrika Cumhuriyeti	Rasimpaşa Mah. Macit Erbudak Sok. No:57
	İnti	Şili	Rasimpaşa Mah. Macit Erbudak Sok. No:35
	Jaz	Arjantin	Rasimpaşa Mah. İskele Sok. No:58
2014	Sepe & Chazme 718	Polonya	Osmanağa Mah. Talimhane Sok. No:5
	M-City	Polonya	Osmanağa Mah. Reşitefendi Sok. No:55
2015	Canavar	Türkiye	Acıbadem Mah. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
	Cins	Türkiye	Caferağa Mah. Sarraf Ali Sok. No:26
	Rustam Qbic	Tataristan	Caferağa Mah. Ağabey Sok. No:35
	Deih	İspanya	Hasanpaşa Mah. Yeniduygu Sok. No:7
	Levi Ponce & Kristy Sandoval	ABD	Rasimpaşa Mah. Mühendis Sarı Ali Sok.
	Aryz	İspanya	Caferağa Mah. Sarraf Ali Sok. No:21
	Wicx, Nuka, Esk Reyn	Türkiye	Hasanpaşa Mah. Kadıköy Belediyesi hizmet binası
2016	Chu	Arjantin	Rasimpaşa Mah. Halitağa Cad. No:57
	Ares	Türkiye	Acıbadem Mah. Bedrettin Sok. No:5
	Lakormis	Türkiye	Acıbadem Mah. İsmail Hakkıbey Sok. No:39
	Tabone	Türkiye	Osmanağa Mah. Tulumbacı Asım Sok. No:10
2017	Treze	İspanya	Rasimpaşa Mah. Kırmızıkuşak Sok. No:3-5
	The Writer Material	Türkiye	Osmanağa Mah. Reşitefendi Sok. No:45
	Mr. Hure	Türkiye	Osmanağa Mah. Kuşdili Cad. No:39
	Alex Maksiov	Ukrayna	Osmanağa Mah. Talimhane Sok. No:2
	Fintan Magee	Avustralya	Rasimpaşa Mah. Nakil Sok. No:17

Mural İstanbul festivali kapsamında 2012 yılından günümüze kadar (2017'de dahil) 32 duvar boyama çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar arasında 2012'de Pixel Pancho tarafından yapılan eser binanın kentsel dönüşüm projesi kapsamında yıkılmasından dolayı günümüze ulaşamamıştır. 2013 yılında

Fu, Lakormis, Wicx, Esk Reyn tarafından yapılan çalışma ise yeniden boyanmıştır. Bunların dışında kalan tüm çalışmalar halen varlıklarını sürdürmektedirler. Mural İstanbul kapsamında yapılan çalışmalar Kadıköy'ün belirli yerlerinde bulunmaktadır ve buradan geçen izleyicinin karşısına tamamen rastlantısal olarak belirip izleyicide seyretme isteği uyandırmaktadır.

Şekil 2: Mural İstanbul Kapsamında Yapılan Çalışmalardan Örnekler (Fintan Magee, Alex Maksimov, Mr. Hure, 2017).

Mural İstanbul kapsamında yapılan eserler; kentsel alanın düzenine karşı farklı bir duruş sergileyen binaların kullanılmayan yüzeylerini yeniden düzenleme ve sahiplenme alanı olarak değerlendirilmiştir. Bu binaların yüzeylerinin değişimi, biçimlenişi ve kentsel alan içerisinde yayılması şehrin görüntüsel atmosferini değiştirecek potansiyele sahiptir. Kentin ara mekânlarında ve belirli yerlerde şekillenen sanatçıların müdahale alanları yeniden dönüşüm alanını işaret eder. Bu alanlar aynı bağlam üzerinde yer bulan dönüştürülmüş ara mekânların birbiri içerisinde kentin dokusuna alternatif bölgeler ortaya çıkarmaktadır. Mural İstanbul etkinliği kapsamında yer alan grafiti sanatçıları şehrin görünümünü değiştiren, alternatif alanlar oluşturan kişiler olarak; kentin görsel dokusuna ufak dokunuşlar gerçekleştirmişlerdir.

Şekil 3: Mural İstanbul Kapsamında Yapılan Çalışmalardan Örnekler (Dome, Pixel Pancho, 2012).

Yapılan *mural* çalışmalarının alanı ne olursa olsun halka açık mekânlardır. Bu sayede hem kişisel hem de günlük sosyal kısıtlamalardan özgür olarak görebileceğimiz bir iletişim oluşturmaktadır. Bu nedenledir ki ister kamusal alan isterse özel alanlardaki grafitiler olsun, sanatçının duygularını ve özgür ifade biçimini tanımlarlar. Bu ifade biçimleriyle çağrışımçı kurgular oluşturan sanatçılar izleyicilerin bütün duygularını harekete geçirmektedirler. *Mural* çalışmalarının izleyicinin bir anda karşısına çıkması bu heyecanı hem katlamaktadır hem de izleyicinin sokakta gerçekleştirilen sanatı deneyimlemesine olanak sağlamaktadır. Ortak alanların canlandırdığı bu mekânlar izleyiciyi yeni bir deneyime davet etmektedir. Mekânın bu çalışmalar ile birlikte biçim ve renkle dolu oluşu izleyiciyi etkisi altına almaktadır. İzleyicinin her zaman geçtiği ve tamamen sıradan olan bir bina duvarının yenilenmesiyle birlikte hissettiği duygular değişime uğrar. Farklı bir yerde olmanın yoğun ve neredeyse başka bir dünyaya ait tecrübesini işaret eder.

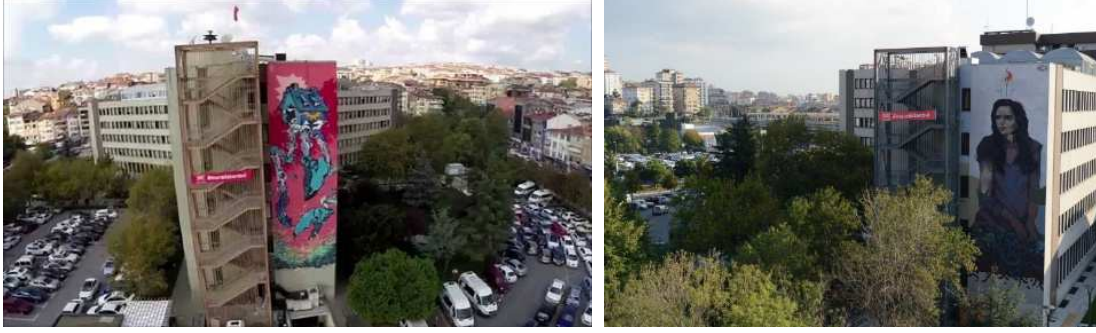

Şekil 4: Kamusal Alanların 2014 Yılında Sepe & Chazme 718 ve M-City Tarafından Yapılan Mural Çalışmalarından Önceki Hali

Şekil 5: Kamusal Alanların 2014 Yılında Sepe & Chazme 718 ve M-City Tarafından Yapılan Mural Çalışmalarından Sonraki Hali (M City, Common Experience, 2014).

Mural İstanbul kapsamında gerçekleştirilen her bir çalışma belirli bir mimari alana karşı duyarlı olacak şekilde yapılmıştır. Bunun sonucunda öncelikle sanatçılardan daha sonra da izleyiciden performans beklenmektedir. Işık ve renk yayan yüzeyler sokaktan geçen herhangi biri tarafından kolaylıkla fark edilebilir. Referanslardaki canlılıklar izleyiciyi özgürce dolaşabileceği bir gezintiye çıkarır ve izleyici eseri bu gezinti içerisinde kendine göre yorumlar üretebilir. Proje kapsamında üretilen çalışmalar sadece illüstrasyon değil aynı zamanda izleyiciye hitap eden, izleyiciyi içine çeken, akıcı kompozisyonları zarif bir biçimde değişen önemli çalışmalardır. Biçimlerin neredeyse canlı bir formu ve somut güzellikleri ile izleyiciyi etkilerler. Sanatçıların biçimsel unsurları yetenekleriyle kontrol ederek duygusal açıdan dışavurumcu temsillerini ifade edişlerindeki özgünlük eserlerin izleyicideki etkilerini daha da çoğaltmaktadır. Projede üretilen çalışmaların yapıldığı alanlara ve binalara anlam kattığı görülebilir. Çalışmalar şehrin farklı yerlerinde yapılmış olsalar da bireylerin sosyal çevresi ile olan ilişkisini tanımlamaktadır. Bu bağlamda yapılan eserler merak uyandıran ve görenleri heyecanlandıran bir karşılaşma noktası oluşturduğu görmek oldukça önemlidir. İzleyiciyi coşkuyla saran ve birbirlerine çeken biçim/renklerle dolu çalışmalar, binaların duvarlarında sergilenen büyük tablolar gibidir. Geçmişte atıl bir şekilde kenarda kalmış, geçmişte herhangi bir etkileşime girmemiş binaların bugün nasıl bizimle konuşabildiğini göstermektedir.

Şekil 6: Kadıköy Belediyesi Binasının dış cephesine yapılan Mural çalışmaları (Wix, Nuka, Esk Reyn, 2015).

4. SONUÇ

Günümüz insanı artık yaşadığı alan içerisinde veya dışında sanat yapıtlarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Sanatçılar toplumu oluşturan bireyler için kamusal alanlarda farklı çalışmalara imza atmaktadırlar. İzleyiciler ise sosyal hayatın içerisindeki kısacık bir anda rastlantısal olarak, belki de davetsiz bir şekilde ama görülmeye değer oldukları bir sergi veya eser izlemek durumundadırlar. Kamusal alan içerisinde icra edilen sanatsal çalışmalar, toplum için izleyiciler için düzenlenmektedir. Bu alan içerisinde gerçekleşen sanat; paylaşım, etkileşim ve iletişim biçimi olmuştur. Bu etkiler içerisinde gerçekleştirilen eserler izleyici ile iletişimi sağlamak için çok dilli ve çok boyutlu şekilde üretilmektedir. Eser çevresiyle birlikte var olmaktadır.

Farkındalık hissini en etkili şekilde yayılmasına katkıda bulunan açık alanda üretilen bu tarz çalışmalar, herhangi bir kısıtlama olmaksızın kamusal alana hitap etmektedir. Grafiti, grafik ve kaligrafi öğeleri barındırdığından dolayı, var olduğu alan itibariyle ifade özgürlüğü ve farklı duruşu ile izleyici ile sürekli bir etkileşim halindedir. Ancak bu özgürlük birazda olsa farklı sebeplerden dolayı kısıtlayıcı olabilmektedir. Herhangi bir koruma alanı içerisinde olmayışı, farklı görüşlerdeki izleyiciler tarafından zarar verilebilmekte hatta yok edilebilmektedirler. Kadıköy Belediyesi tarafından organize edilen ve legal bir şekilde yürütülen Mural İstanbul Projesi bu açıdan bakıldığında Yel değirmeni ile başlayan sokaklardaki estetik değişimin birçok yönden olumlu yanlarını izleyiciye göstermektedir. Grafiti çalışmasının şehrin sokaklarına etkisi ve değerini, kamusal alanın çalışmaya verdiği etki şekil vermektedir. Atıl durumda bulunan bina yönlerinin sanat ile buluşması izleyicide olumlu etkiler bırakmaktadır.

Kadıköy'de yapılan Mural İstanbul çalışmaları, kamusal alanın anlamlı ve etkileyici sokak sanatı ile dönüştürücü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yerli/yabancı birçok grafiti sanatçısının Kadıköy'de gerçekleştirdikleri eserler, Kadıköy üzerine dikkatlerin çekilmesini, çok sayıda sanatçıyı ve bu alan ile ilgilenenlerin ortaya çıkmasını, zaman içerisinde düzenleme yapılan kamusal alana pozitif katkı sağlaması gibi etkiler gerçekleştirir. Grafiti tek başına bu etkileri sağlarken, şehrin boş duran ve hiçbir anlam ifade etmeyen boş duvarlarına yapılan canlandırma projesi izleyicinin katılımı ile oluşturulan örgütlenme ile Kadıköy'ün geneline yayılmıştır. Proje başladığı günden bu yana beşinci senesini tamamlamış popüler ve etkili bir festival olmuştur. Bu proje kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar kamusal alana olumlu katkılar sağlamaktadır. Mural İstanbul Projesi ile gerçekleşen dönüşüm sadece ve sadece eski ile yeniyi değiştirip kamusal alanın düzenlenmesi şeklinde olmayacağını, toplumun yaşantısı içerisinde yer alan binaların güncel halleri ile yeniden düzenlenebileceğinin bir göstergesi olmuştur. Kamusal alanın kendini bulduğu bu tasarımlar her yıl yeniden ele alınmakta, kentte var olan tüm insanların katılabileceği eşit ve bağımsız mekanlar haline gelmiştir. Yalnızca şekilsel bilimleri içerisinde değil tüm proje geneli bağlamında alana özgü çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Berger, J. (2006). *Görme Biçimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
Bourriaud, N. (2005). *İlişkisel Estetik*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
Debord, G. (2016). *Gösteri Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
Erdoğan, G. (2009). *Kamusal Mekânda Sokak Sanatı: Grafiti İstanbul, Beyoğlu, Yüksek Kaldırım Sokak İncelemesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
Gadsby, J.M., (1995). Looking at the Writing on the Wall: A Critical Review and Taxonomy of Graffiti Texts. <https://www.graffiti.org/faq/critical.review.html>. Erişim Tarihi: 09.02.2018.
Görgülü, E. (2017). JR'ın Inside Out Projesindeki Portreler ve Kamusal Sanat. *Medeniyet Sanat Dergisi*, C. 3, S. 2, s.167-186.
Güneş, S. (2009). *Sokak Sanatı*. İstanbul: Artes Yayınları.
Gürbilek, N. (2016). *Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Hughes, M., (2009). *Street Art & Graffiti Art: Developing an Understanding*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Georgia State University, ABD.
- Kızılkıran, G. (2015). Mural İstanbul: Graffiti'nin Dönüştürücü Etkisi. <http://www.uplifers.com/mural-istanbul-graffitinin-donusturucu-etkisi/>. Erişim Tarihi: 15.01.2018.
- Oğuz E. (2015). Günümüz Sanatında Güncel Kesitler: Küreselleşmenin Sanata Etkileri, Postsanat, İlişkisel Sanat ve Temellük Sanatı Hakkında. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, C.5, S.2, s.72-87.
- Orpana J. (2013). Turning the World Inside Out: Situating JR's Wish within Cultures of Participation. *Canadian Art Review*, C. 39, S. 1, s.66-75.
- Senett, R. (2016). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Taş O. ve Taş T. (2015). Ankara'da Sokak Sanatı: Kent Hakkı, Protesto ve Direniş. *Mülkiye Dergisi*, C. 39, S.2, s.85-114.
- Tanyıldızı, S.Ö. (2016). Mekana Özgü Sanatta Yeni Stratejiler: Berlin'deki Güncel Pratikler. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, S. 16, s.75-85.
- Yardımcı, S. (2005). *Küreselleşen İstanbul'da Bienal: Kentsel Değişim ve Festivalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeliz, S. (2017). Sanatın "Öteki"ne Açılması ya da Kamusal Alanda Sanat. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, C. 6, S. 36. s. 2209-2232.